

Орта ғасырлардағы түрік ғұламалары

Орындаған: Жұман Е.

Қабылдаған: Оспанова Ө.

Тобы: ЖМ-410

Жоспары:

- * 1) Қожа Ахмет Ясауи
- * 2) Ахмет Игунеки
- * 3) Әбу Насыр әл-Фараби
- * 4) Қорқыт Ата тағылымы
- * 6) Әбу Али Ибн Сина

Қожа Ахмет Ясауи

* **Қожа Ахмет Ясауи**-1093жылы тулыған түркістандық ғұлама, [әулие](#). Қожа Ахмет Ясауидің арғы тегі қожалар әулеті. Әкесі -[Исфиджабта](#) даңққа бөленген әулие, Әзірет Әлінің ұрпағы Шейх Ибраһим. Анасы - Мұса шейхтың қызы Айша ([Қарашаш ана](#)). Мұса шейх те Исфиджабта әулиелігімен танылған. Кейбір деректерде Қожа Ахмет Ясауидың Ибраһим атты ұлы мен Гауһар Хошназ (Жауһар Шахназ) атты қызының болғандығы айтылады. Қожа Ахмет Ясауидың ұрпағы негізінен осы қызынан тарайды. 9 ғасырда [Отырар](#), Исфиджаб, [Баласағұн](#), [Ясы](#), [Сауран](#), [Сығанақ Шаш](#), [Сүткент](#), [Жент](#), [Кудур](#), [Отлук](#), [Өзкент](#), тағыда басқа Мауераннахр қалаларында ислам діні уағызшыларының белсенді әрекеттері саяси сипат алған болса, 10 ғасырдан бастап ислам ілімі жолындағы тәлім-тәрбиелік ордалар - медресе-теккелер түбегейлі орнығып, исламдық-руханияттық ахлақи (моральдық) ұстанымдар қалыптаса бастады. Қожа Ахмет Ясауи дүниеге келмей тұрып, Исфиджабта исламдық фикһ (құқық) мектебі ханафи мазһабының ондаған өкілдері өмір сүрді. Ясауи ілімі осы саяси-әлеуметтік, тарихи шарттарға байланысты қалыптасты. Қожа Ахмет Ясауи ұстаздарының көшбасшысы - [Арыстан баб](#). Кашифи “Рашахат-ул айн-ил хайат” атты еңбегінде Қожа Ахметтің Арыстан бабтың шәкірті болғандығы, одан заһир және батин ілімдерінің сыры мен мәнін үйренгендігі, оған 16 жылы қызмет еткендігі туралы мәлімет береді. Ясауидың “[Диуани хикметінде](#)” де Арыстан баб жиі ауызға алынады. Қожа Ахмет Ясауидың өмірі мен қызметі туралы Жазба деректерде (Хазини, “Жауаһир-ул Абра Мин Амуаж-ил Биһар”) оның Юсуф Хамаданидың шәкірті екендігін көрсететін деректер болғанымен, соңғы зерттеулерде оны теріске шығаратын тұжырымдар айтыла бастады.

Ахмет Игунеки

* Ахмед Иүгінекидің ғұмыры, өмір сүрген ортасы туралы деректер тым тапшы. Зағип болып туып, фәни жалғанның жарық сәулесін көрмей бақиға озған Ахмед жастайынан ілім-білімге құмартып, түркі тілдері мен араб тілін жетік меңгерген. [Шариғат](#) қағидаларын жан-жақты зерттеп-танып, терең іліміне сай “Әдиб Ахмед” деген құрметті атқа ие болған. Ақыл-ойы толысып, [діни](#) танымы әбден кемелденген шағында Ахмед Иүгінеки қысқаша тақырыптарға бөліп, [ислам](#) құндылықтарына негізделген өлең-жырларын өмірге келтіре бастайды. Кейін бұл жәдігерліктердің басы біріктіріліп, “һибуат-ул-хақаиқ” (“[Ақиқат сыйы](#)”) деп аталатын дидактикалық өлеңдер жинағына айналған. Мазмұны, танымдық нәрі жағынан алғанда “Ақиқат сыйы” — [Әбу Насыр әл-Фараби](#), [Махмуд Қашқари](#), жылы [Баласағұни](#), [Қожа Ахмет Иасауи](#) мұраларымен іштей астасып, 9 — 13 ғ. аралығындағы түркі дүниесінің рухани қазыналарының жарқын туындысына айналды.

Әбу Насыр әл-Фараби

*Феодализм дәуірінде Батыс елдерінен Шығыс елдерінің едәуір ерекшеліктері болды. Мұнда қайта өрлеу (Ренессанс) Батыс елдерінен 5-6 ғасыр ерте, яғни IX-XII ғасырларда басталды. Әсіресе, бұл Орта Азия мен Иран жеріне қатысты болды. Оның себебі, бұл жерлерді атақты Жібек жолы Шығыс пен Батыс елдері арасында сауда қатынасын күшейіп, экономикасын дамытуға әсерін итгізді. Орта Азия мен Таяу Шығыс елдерінен шыққан ірі. Әл-Фараби логика, саз, астрономия және басқа ғылымдар бойынша көптеген еңбектер жазған. Араб ғалымдарының бір Ибн Халликан өз еңбегінің бір жерінде жерлесіміз жайлы былай дейді: "Ол-аса ірі мұсылман фәлсафашыларының бірі. Олардың ешқайсысы да оның деңгейіне жеткен жоқ. Әбу Әли ибн Сина да (980-1037) өзінің шығармаларын жазу үстінде оның еңектерін пайдаланғанын, сол арқылы мәшһүрлікке қолы жеткенін еске алады".

Қорқыт Ата тағылымы

* VIII ғасырда Сыр бойында өмір сүрген **Қорқыт Ата** - ежелгі түркілердің көрнекті ағартушысы, ойшылы, әрі ақын, сазгер, әрі күйші, тарихта ерекше рухани із қалдырған, халық даналығын жинаушы. Өзінің философиялық толғамдарында өмір мен өлім мәселелерін көтерді. Мәңгі өлмеудің жолын қиялымен іздестіреді. Аңыз бойынша, ол ақ түйені мініп, дүниенің төрт бұрышын кезеді. Бірақ қайда барса да, алдынан қазылып жатқан көр кездеседі. "Кімге қазып жатырсыздар?" деген сұрауына "Қорқыттың көрі" деген жауап алады. Содан кейін өлімнен қашып құтылуға болмайды екен деген қорытындыға келеді. Ол пікірді оған түрлі жан-жануарлар да, өсімдіктер де, бүкіл әлем ұқтырған көрінеді. Қорқыт ата поэма, күйлер шығарып, оны қобызда орындайтын болады. Сол себепті де "Қорқыт ата шығармаларын" "Қорқыт Ата кітабы" деп атайды. Себебі, Қорқыт Ата айтқан жырларды, дастандарды жинақтап, солай атапа шығарған көрінеді. 12 тараудан тұратын кітапта батырлық, елдік, адамгершілік туралы оқиғалар жырланады.

* Әбу Али Ибн Сина

*Әбу Әли Хусейн ибн Абдуллах ибн аль-Хасан ибн Әли ибн Сина (([парсыша](#): [ابو علی حسین بن عبدالله بن سینا](#))), батыс елдерінде Авиценна атымен белгілі - [ғалым](#), [пәлсапашы](#), [астроном](#). Толық аты-жөні *Абу Али Хусейн ибн Абдаллах Ибн Сина*, [еуропалық дәстүр](#) бойынша ол [Авиценна](#) деген атпен мәлім. Ибн Сина өзінен кейін зор шығармашылық [мұра](#) қалдырып кетті: ертедегі деректерге қарасақ, ол 456-ге жуық еңбек жазды, бірақ бізге дейін оның 240 кітабы ғана жетті, ол еңбектер [поэзия](#) мен философиядан бастап, [геология](#) және [астрономиямен](#) аяқталып, білімнің барлық саласына арналған. Үлкен атаққа Ибн Сина дәрігер, [ғалым](#) және [фармацевт](#) ретінде ие болды. Ол бар болғаны 57 жыл [өмір](#) сүрсе де (980-1037 жылдары), оның өмірі мен дарыны осы уақытқа дейін аңызға айналып келеді.

- * Ибн Сина 980 жылы 16 тамызда [Бұхара](#) маңындағы Афшана ауылында дүниеге келген. Оның өзі жазған (ол оның алғашқы 30 жылын қамтиды) және оның шәкірті Джурджани жалғастырған [өмірбаяны](#) сақталған. Өзінің шыққан тегі туралы Ибн Сина былай деп жазады: «Менің әкем Балхадан, Нуха ибн Мансураның билік жасаған саманидасы кезінде Бұхараға көшіп келіп, онда төрелер кеңесінде [жұмыс](#) істеді. Оның қарамағына Бұхара өңіріндегі ауданның орталығы Хармайсананы береді. Афшанға жақын ауылдан, менің анам Ситара - жұлдызды өзіне әйел етіп алды. Онда алдымен мен, содан кейін менің інім дүниеге келді».
- * Хусейн 5 жасқа келгенде (Ибн Синаны ата-анасы солай деп атаған), сол кездегі Шығыстың ірі орталықтарының бірі [Бұхараға](#) көшіп келеді. Баланы бастапқы [мұсылманмектеп](#)-мактабқа орналастырады. Хусейн хатыб Убайдының ең кіші шәкірті болды. Өзінің сирек кездесетін қабілетімен ерекшеленді, 10 жасқа жеткенде [Құранды](#) жатқа білді, оның ана тілі парсы-дары болса да, [араб тілінің](#) грамматикасын меңгеріп алды. Өзінің үйден оқытатын мұғалімі Абу Абдаллах Натилидің жетекшілігімен [ойлау](#) туралы ғылымды, [евклидтік геометрияны](#), [астрономияны](#) оқи бастады. Оқудың соңшалықты табысты жалғасқаны, шәкірті мұғалімнен озып, кейде оны тұйыққа тіреп қоятын.

* Қорытынды:

- * Еліміздің сан ғасырлық өзіндік орны бар кезеңге орта ғасырлық түркілік
- * мәдениетті жатқызамыз. Ал халқымыздың даналығын білдіретін ірі тарихи тұлғаларды зерделеу қазіргі ұрпақтың, гуманитарлық ғылымдардың қасиеті парыздарының қатарына жатқызамыз. Осы тұрғыдан алғанда ғасырлар қатпарларында жасырынған рухани мұралар көптеп саналады. Ортағасырлық педагогикалық ой-пікірдің даму тарихында аты әлемге әйгілі ортағасыр данышпандары - Қожа Ахмет Яссауи, Ахмет Жүгінеки қазақ жерін әлемге мәшһүр етті.

Назарларыңызға рахмет!!!